

Stäketfläcken

Vid Stäkets gamla stationsområde, där idag en vacker promenadväg följer den gamla banvallen, vilar en spännande historia under markytan. Här låg nämligen Stäkets stad eller Stäketfläcken som den också kallas.

Ordet fläck användes på 1600-talet om små stadsliknande platser, där invånarna inte bedrev jordbruk utan försörjde sig på andra yrken.

Denna plats vid Stäket var viktig redan under medeltiden. Vid det smala sundet mellan Järfälla och Stäksön möttes farleden mellan Stockholm och Uppsala och landsvägen mellan Stockholm och Västerås/Bergslagen. Från Bergslagen kom det järn som bidrog till att bygga upp Sverige som stormakt under 1600-talet.

Skomakare, skräddare, smeder och fiskare
Stäketfläcken omnämns för första gången 1625.

Redan då fanns nio namngivna personer boende här, med yrken som skomakare, skräddare, smed och fiskare samt deras familjer. Den 20 augusti 1627 fick invånarna besök av ståthållaren på Stockholms slott, Lars Skytte. Hans uppdrag var att göra en närmare granskning av platsen, vilket resulterade i att en ”Tomptemetning i alnetalet” upprättades. Anledningen var att tomtgränserna var oklara men i samband med uppmätningen lade man också ut nya tomter.

Kartläggningen 1627 visar också att folkmängden ökat, jämfört med två år tidigare. Det fanns 27 bebyggda tomter och de beboddes av skräddare (det fanns inte mindre än sju skräddare), skomakare, smeder, timmermän, fiskare, snickare och skinnare. De senare beredde skinn samt sydde skinnkläder och pälsar.

Erhöll stadsprivilegier

Den 17 januari 1629 skriver ”Wij Gustaf Adolf medh Gudz nåde, Sweriges, Gothes och Wändes konung, storfurste till Finland, Hertigh uthi Eestlandh och Carelen, Herre uthöwer Ingermanlandh” ett brev där han bekräftar att Stäketfläckens invånare har rätt till sina tomter och att de också får ärva, sälja eller förpanta dem. De åläggs också att bygga ”ett egit Capell der widh

Platsen där Stäketfläcken en gång låg. Hade historien tagit en annan vändning skulle det ha kunnat ligga en 1600-talsstad här idag. Foto: Järfälla kommuns bildarkiv.

Stäket”. Genom detta brev erhöll Stäketfläcken stadsprivilegier.

Stäket var i högsta grad ett spontant framvuxet samhälle. Av Gustav II Adolfs privilegiebrev framgår också att det är tänkt att Stäket-fläcken i första hand ska hysa hantverkare som kan betjäna invånarna i trakten. Till en början gick det nog bra, men Stäketfläcken blev aldrig större än den var när tomtindelingsdokumentet upprättades. På en karta från 1651 finns bara 12 – 13 tomter och en kvarn utritade.

Begränsat läge

Genom tomtedokumentet är det möjligt att göra en rekonstruktion av Stäketfläcken. Den låg mellan Mälarstranden och bergskanten upp mot Gyllenstiernas väg, väster om Enköpingsvägen. Platsen var alltså rätt begränsad av naturförhållandena och var inte större än ca 80 – 90 meter bred och 500 – 600 meter lång. Marken lämpade sig inte för jordbruk och när försörjningsmöjligheterna för hantverkarna minskade blev det bekymmersamt.

I maj 1659 skriver de boende i Stäket ett klagobrev. Brevet inleds med orden ”Vi fattiga undersåtar som är boende i Stäket kan inte föda oss längre. Det beror på denne vår nödstelte och trånge lägenhet på

en skarp stenbacke. Vi är så hatade och förföljda att wij oss med våre hustru och barn icke näro eller födho kunne”. I brevet beklagar de sig också över att de är tvungna att ta emot gäster, som egentligen skulle ha haft logi på Stäkets värdshus, men som krögaren avvisat. Tydligt förelåg en konflikt mellan krögaren och Stäketborna.

Försvann med järnvägen

År 1653 får Anna Skytte, ägare till godset Almare Stäket, bland annat Stäketfläcken i en markbytesaffär med Kronan, vilket bekräftas i ett brev tio år senare. På en karta från 1671 finns en markering för Stäkiie Staad med tinnar och torn. I själva verket fanns bara ett fåtal hushåll kvar.

Idag finns inga synliga spår kvar ovan jord. När järnvägen drogs fram 1876 försvann troligen de sista lämningarna. Vad som döljs under markytan vet dock ingen och därför är hela området registrerat i fornminnesregistret.

Någon stad blev det således aldrig vid Stäket men det är ändå spännande att fundera över hur Järfälla hade sett ut idag om vi hade haft en 1600-tals stad inom kommungränsen.

*Ingrid Kennerstedt Bornhall
Järfälla Kultur*